

ЕФЕКТИВНІСТЬ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПРИ ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ

В. В. КРУПА

Вивчення питань формування професійної компетентності фахівців фізичної реабілітації стає одним з актуальних напрямів міждисциплінарних вивчень і досліджень як у нашій країні, так і за кордоном. Методологічні і теоретичні аспекти розвитку професійної компетентності студентів розглядали в своїх працях науковці Н. Бібік, Л. Васильченко, Л. Ващенко, Р. Вдовиченко, О. Гура, Е. Зеєр, Н. Кічук, Н. Лісова, Л. Карпова, О. Локшина, О. Овчарук, О. Онаць, А. Павлова, Л. Паращенко, О. Правдіна, А. Семенова, ін. У процесі, що вивчається, виявляється комплекс суперечностей, що вимагають свого конструктивного вирішення. З метою усунення цих суперечностей було проведено дослідження, опрацьована педагогічна технологія щодо вдосконалення формування професійної компетентності фахівців фізичної реабілітації.

Метою статті є проведення аналізу результатів дослідно-експериментальної роботи щодо ефективності педагогічної технології формування професійної компетентності майбутніх фахівців фізичної реабілітації.

Важливим напрямом формувального експерименту була навчальна робота з викладачами і керівниками курсів. Серед науково-педагогічного складу, які вели навчальні дисципліни на гуманітарному факультеті, була розповсюджена анкета, спрямована на виявлення багатьох питань, що відображають специфіку діяльності майбутніх фахівців фізичної реабілітації, а також форм і методів їх роботи в цьому напрямі.

На питання анкети відповіли 35 осіб НПС, які читали у той час різноманітні психолого-педагогічні дисципліни. Наявність специфіки в реабілітаційній діяльності, відмічали найчастіше викладачі психолого-педагогічних дисциплін і менше - інших гуманітарних дисциплін. На питання „Чи враховуєте Ви, викладаючи свій предмет, специфіку професійної діяльності фахівця в галузі фізичної реабілітації?” ствердно відповіли всі викладачі кафедри „Здоров'я людини та фізичної реабілітації”, велика частина викладачів психолого-педагогічних дисциплін і третя частина тих, що викладають соціально-економічні дисципліни.

Можливість формувати професійну компетентність через навчальний матеріал своєї дисципліни бачать в основному науково-педагогічний склад психолого-педагогічних дисциплін. Проте ствердно відповіла і більше половини викладачів соціально-економічних (зокрема, філософії, політології) та інших дисциплін.

Переважає більшість тих, що відповідали (83 %), вважають важливими цілеспрямовано формувати ставлення до професії через навчання і виховання. Проте більше третини відзначають відповідь „Це відбувається саме при освоєнні дисциплін по курсу реабілітації” і незначну кількість (5 з 38 чоловік) зазначили, що займалися цим на лекціях і семінарах колись.

Більше половини викладачів вважає, що навчальні посібники з дисципліни, що викладається ними, містять матеріал, який формує ставлення студентів до професії соціального працівника, ще третина підкреслили відповідь „частково” і 6 чоловік вибрали відповідь „практично немає”.

Відповіді про методи і прийоми, які викладачі використовують для того, щоб сформувати позитивне ставлення студентів до реабілітаційної діяльності, в основному, загальний характер – освоєння матеріалу, читання спеціальної літератури, приклади з реабілітаційної практики. Лише у одиничних анкетах називаються активні форми роботи, такі, як обговорення спірних питань, дискусії, зустрічі з фахівцями-практиками, обговорення телепередач і матеріалів преси.

Переважає кількість викладачів, що відповіли на питання анкети на питання „Як Ви розумієте, що таке вміння здійснювати заходи соціально-психологічної реабілітації в особливих умовах?” відповіли, що це важлива професійна якість або необхідна вимога для ефективної роботи (у найрізноманітніших формулюваннях).

Прохання оцінити середній рівень сформованості вміння здійснювати заходи соціально-психологічної реабілітації в особливих умовах у студентів за 10-бальною шкалою показало високий розкид оцінок викладачів на кожному курсі. Аналіз речень, де йшлося про підвищення

рівня професійної компетентності студентів гуманітарного факультету, показав, що найчастіше називаються: необхідність посилення практичної спрямованості професійної підготовки, забезпечення спеціальною літературою, строгіший підхід до набору абітурієнтів на факультет, особистий приклад керівництва курсів і НПС, посилення дисципліни серед студентів і вимогливості до них.

Матеріали, отримані в процесі вивчення думок НПС, обговорювалися на етапі формульованого експерименту під час навчально-методичних семінарів. Вони порівнювалися з результатами обстеження студентів. Розглядалися кількісні дані, приведені в першому розділі, і намічались шляхи і форми підготовки студентів до здійснення заходів соціально-психологічної реабілітації студентів з урахуванням особливостей їх ставлення до майбутньої професійної діяльності і суперечностей, які було виявлено під час пошукового експерименту.

Перш за все, важливим питанням для обговорення було саме розуміння соціально-психологічної реабілітації і її ролі в професійному і повсякденному житті людини. Аналіз відповідей студентів (у бесідах, а також за методикою „Нескінчені пропозиції“) показав, що частині з них важко сформулювати це поняття, обмежуючись указівкою на його важливу роль для практичного психолога. Причому таке положення характерне для студентів першого курсу навчання. Чіткіше і приблизно до основного визначення давали студенти, успішні в навчанні і у яких, як правило, була розвинена мова. Найбільш короткою позитивною думкою, до якої студенти приходили під час обговорення, було розуміння їх як суб'єктів майбутньої професійної діяльності.

Організація діяльності будь-якого суб'єкта, як показують фундаментальні дослідження в психології, вимагає, щоб усі її складові (мотив, постановка мети, вибір засобів, дії і операції, оцінка результатів) були гармонізовані і об'єднувалися загальною ідеєю та спрямованістю. Тому, обговорюючи структуру діяльності суб'єкта в реабілітаційній дійсності, регулятором якої є професійна компетентність людини, педагоги зупинилися на тому, що всі складові діяльності повинні оцінюватися з точки зору практичних аспектів майбутньої діяльності. Повною мірою ці ж критерії оцінки можуть бути використані для оцінки мотивів, постановки мети, вибору засобів і оцінки результатів дій суб'єкта. Дана схема є продуктивною, створює для студентів чіткі орієнтири і дозволяє конкретизувати оцінку їхньої діяльності. Розглядаючи зміст заходів соціально-психологічної реабілітації в особливих умовах у студентів, важливо враховувати історичні аспекти зазначеного процесу та сучасні зовнішні й внутрішні умови розвитку сучасного суспільства.

Вивчення нормативних документів дає можливість не тільки освоїти їх зміст, але і обговорити мотиви і форми недотримання законів, розглянути конкретні приклади наслідків такого становища. Особливо важливо в цьому процесі стимулювати усвідомлення того факту, що подібного роду негативні вчинки властиві багатьом особам. Тому важливо вчити студентів, як протистояти негативним явищам, в яких мотивах і цінностях черпати оптимізм і конструктивну поведінку в подібних ситуаціях.

Дана вимога важлива для всіх суб'єктів освітньої педагогічної діяльності. Наш аналіз показує, що в процесі навчання переважаючу роль відіграють повідомляючі форми організації навчального процесу. Розвиток мислення і самостійності часто використовується науково-педагогічним складом, але ця діяльність також спрямована на отримання знань по тому або іншому навчальному предмету. Дискусійні форми, направлені на розвиток позитивної аргументації і етичного осмислення явищ соціальної дійсності, використовуються дуже рідко. Це підтверджує і опитування викладачів, яке було проведено на діагностичному етапі дослідження.

Тому важливим завданням формульованого етапу дослідження була організація науково-методичної роботи з НПС, керівниками курсів та кураторами студентських груп. Останні, зокрема, сприяли виявленню негативних думок студентів, щодо майбутньої професійної діяльності, що також служило предметом обговорення й індивідуальних бесід із студентами.

В ході дослідження на основі аналізу літератури з проблеми були встановлені сутнісні ознаки професійної компетентності:

- рівень (діапазон) загальної ерудиції, широта і глибина засвоєння професійних знань, необхідних сучасному фахівцю,
- рівень спеціальних (професійних) умінь, необхідних для вирішення типових або нестандартних завдань, а також рівень розвитку професійно значущих орієнтацій студента.

В зв'язку з цим нами була розроблена характеристика формування професійної компетентності майбутніх фахівців (табл.1).

Критерії і показники сформованості професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації

Критерій	Показники
Ціннісно-смысловий	- наявність системи знань, що відображають змістовну суть інтелектуальних, світоглядних і професійних цінностей; - знання і вміння використання особливостей фізичної реабілітації знання багатоаспектного знань з фізичної реабілітації, які застосовуються в діяльності фахівців
Гносеологічний	- критичність, системність, логічність, гнучкість професійного мислення; - вміння звертатися до закономірностей використання знань із фізичної реабілітації, засобу реалізації професійної діяльності; - вміння аналізувати і проектувати процес професійної діяльності з урахуванням особливостей соціального простору
Діяльнісний	- уміння будувати взаємини усередині соціально-професійного середовища, що характеризується різними системами цінностей; - уміння бачити і використовувати напрями, шляхи й способи розвитку і саморозвитку в аспекті потреб соціально-професійного середовища; - здатність прогнозування і конструювання професійної діяльності з урахуванням особливостей розвитку

Із змісту таблиці можна побачити, що професійна компетентність студента характеризується високим ступенем формування ціннісно-смыслового, гносеологічного і діяльнісного критеріїв.

Заходи формування педагогічного експерименту були реалізовані у цілеспрямованій педагогічній діяльності на соціально-гуманітарному факультеті Хмельницького інституту соціальних технологій – вищого навчального закладу Відкритого міжнародного університету розвитку людини „Україна” у 2011–2012 н. р. Експеримент проводилася протягом навчального року на четвертому курсі навчання.

Конкретний зміст формування експерименту значно диференціювався залежно від умов його проведення. По-перше, враховувався напрям педагогічної діяльності (організація виховної, навчальної, навчально-практичної діяльності). По-друге, її зміст був орієнтований на етап входження студентів у професію (адаптаційний, початковий, соціально-професійний, самовизначення, випускний). По-третє, зміст визначався суб'єктом формуючої роботи (керівництво факультету, курсу, груп студентів, НПС, співробітники служби психологічного забезпечення освітнього процесу, органи студентського самоврядування). По-четверте, враховувалися індивідуальні особливості професійної спрямованості і ставлення до самовизначення самих студентів.

Загальним для всіх форм роботи та всіх суб'єктів педагогічної діяльності було обговорення суперечностей, які виникають у професійній і повсякденній життєдіяльності кожної людини у зв'язку з явищами соціальної дійсності. Матеріалом для обговорення в процесі індивідуальних і групових обговорень служили результати досліджень у галузі реабілітації, а також результати, отримані в процесі діагностичного етапу дослідження. Завданням автора дослідження було отримати, обробити, проаналізувати отримані дані і надати їх НПС, керівництву курсу, кураторам студентських груп, співробітникам служби психологічного забезпечення для обговорення із студентами. У кожному конкретному випадку використовувалися різноманітні форми роботи на заняттях в урочний або позаурочний час. Основними формами були бесіди, обговорення, дискусії, в яких брав участь і автор. Важливим завданням нашого дослідження було виділення рівнів сформованості професійної компетентності майбутніх фахівців.

А. Марков визначає три ступені освоєння компетенцій (володіння відповідними навичками):

- базова (демонстрація достатнього рівня знань і навиків у даній галузі; розуміння проблеми; знання і навички з використання методичних і навчальних ресурсів у даній галузі; можливість професійного зростання і розвитку в даній галузі при необхідності);

- просунута (демонстрація глибокого розуміння проблеми в даній галузі, а також у зв'язаних галузях без стороннього керівництва, уміння упевнено вибирати інструменти для конструювання електронних учбових видань);

- професійна (найвищий ступінь; демонстрація вищого рівня знань і навиків, зокрема із конструювання програмних засобів навчального призначення; можливість ефективного і незалежного функціонування в даній області; можливість навчання і наставництва з основних проблем).

Згідно дослідницької позиції нами був проведений аналіз отриманих експериментальних даних, за допомогою якого виявлено, що професійна компетентність у своїй динаміці проходить три рівні: адаптивний (низький), продуктивно-виконавський (середній), креативний (високий).

Адаптивний рівень характеризують: несформовані мотиви і цінності щодо застосування професійних знань й умінь в майбутній професійній діяльності, поверхові знання в галузі права, їх фрагментарний характер і відсутність готовності до їх використання в необхідних ситуаціях, нездатність підбирати і аналізувати нормативні документи, труднощі у встановленні й підтримці контакту із

співбесідником, хибна оцінка проблемної ситуації, недостатній рівень розвитку організаційно-комунікативних здібностей, небажання зрозуміти партнера за спілкуванням, низький рівень емоційних відносин, деколи прагматичний стиль діяльності, залежні поведінкові реакції, невміння використовувати отримані знання з практики, низький рівень задоволеності і рефлексії власної діяльності.

Продуктивно-виконавський рівень характеризують: сформованості сенсів та цінностей використання знань у майбутній професійній діяльності, пізнання, запам'ятовування і відтворення навчального матеріалу, в той же час, прагнення до пізнання й недостатньо сформовані вміння, здатність достатньо швидко визначити проблему та способи її рішення, помилки при відборі і аналізі нормативних актів, адекватна в цілому, але що вимагає доволі багато часу оцінка проблемної ситуації й своїх можливостей в її розв'язання, помилки при оформленні документів, утруднення при викладі своєї позиції, наявність добре розвинених особово-професійних якостей, що мають значення щодо професійної компетентності.

Професійний рівень характеризується: стійкістю, активністю ціннісно-сислового критерію, узгодженістю і спрацьованістю в міжгруповій взаємодії, а також здібностями швидко визначити проблему і способи її рішення, самостійно і оперативно проводити пошук і аналіз нормативних актів, правильно оцінювати свої професійні можливості, висловлювати доступно та ясно свою точку зору, високим комунікативно-організаторським контролем, умінням входити в будь-яку роль, що характеризується, здатністю гнучко реагувати на зміну ситуації, творчою активністю, що виявляється в рамках відтворюючої діяльності з елементами пошуку нових рішень у стандартних ситуаціях, усвідомленням відповідальності за результати своєї діяльності.

Оцінити наявність професійної компетентності можливо за результатом праці фахівця. Кожен фахівець компетентний тією мірою, в якій виконувана ним робота відповідає вимогам, що пред'являються до кінцевого результату професійної діяльності; оцінка або вимірювання кінцевого результату – єдиний науковий спосіб судити про компетентність. Неправомірно судити про компетентність не за результатом, а за тим, що вкладається в його досягнення.

Важливо, крім того, щоб керівний і науково-педагогічний склад ВНЗ усвідомлював, що рівень сформованості професійної компетентності майбутніх фахівців із фізичної реабілітації великою мірою залежить від рівня розвитку особи в цілому, її світогляду, культури, інтелекту. У зв'язку з цим основою для ефективної роботи є неодноразове обговорення філософських і психологічних проблем фізичної реабілітації із співробітниками факультету, яке може проводитися у формі семінарів, тематичних конференцій, інструктивно-методичних нарад.

Аналіз розглянутих у даному розділі педагогічних умов ефективності формування професійної компетентності майбутніх фахівців із фізичної реабілітації показує їх нерозривний, тісний взаємозв'язок, перетикання одних умов в інші. Це пов'язано з високою інтегральністю такої суб'єктно-особистісної освіти, якою є професійна компетентність майбутнього фахівця з фізичної реабілітації.

Індивідуальна професійна компетентність майбутніх фахівців із фізичної реабілітації конкретизується залежно від безлічі суб'єктивних чинників. Крім того, розгляд результативності формувального експерименту дозволяє зробити висновок про те, що формування професійної компетентності майбутніх фахівців із фізичної реабілітації, як усяка освітня (тобто що включає і навчання, і виховання) діяльність, – це складний і тривалий процес, результати якого не завжди можна оцінити повною мірою в конкретний період соціально-професійного становлення майбутнього фахівця. Крім кількісних даних, експерти, викладачі і співробітники факультету відмічали велику зацікавленість студентів експериментальних груп у навчанні, зростання відповідальності і дисциплінованості.

Список використаної літератури:

1. Загвязинский В. И. Методология и методы психолого-педагогического исследования / В. И. Загвязинский, Р. Атаханов. – М. : Издательский центр „Академия”, 2001. – 208 с.
2. Мурза В. П. Психолого-фізична реабілітація : [підручник] / В. П. Мурза. – Київ : „Олан”, 2005. – 608 с.
3. Щербань П. М. Прикладна педагогіка : [навчально-методичний посібник] / П. М. Щербань. – К. : Вища школа, 2002. – 215 с.
4. Миропольська О. В. Формування професійної компетентності фахівців митних органів в умовах службової діяльності [Текст] : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04 „Теорія і методика професійної освіти” / Миропольська Оксана Василівна. – Хмельницький, 2009. – 219 с.
5. Логінова Н. М. Формування професійно-правової компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників [Текст] : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04 „Теорія і методика професійної освіти” / Логінова Наталія Миколаївна. – Хмельницький, 2011. – 227 с.
6. Миропольська О. В. Формування професійної компетентності фахівців митних органів в умовах службової діяльності [Текст] : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04 „Теорія і методика професійної освіти” / Миропольська Оксана Василівна. – Хмельницький, 2009. – 219 с.